

MIHAILO FEJEDELEM ÉS GARAŠANIN

Részlet

S V E T L A N A V E L M A R - J A N K O V I Č

(Mihailo fejedelem dolgozószobája. A fejedelem és Ilija Garašanin beszélgetése.)

MIHAILO FEJEDELEM Azért hívtam, kedves Garašanin uram, mert szeretnék valamiről elbeszélgetni önnel.

GARAŠANIN Örömmel tölt el, nagyságos uram, ha a segítségére lehetek.

MIHAILO FEJEDELEM *(kimérten, de határozott léptekkel járkal a szobában)* Tudja, min töröm a fejem az utóbbi hónapokban, mióta olyan rútul elbocsátottam önt?

GARAŠANIN Hagyjuk ezt, nagyságos uram. Ne firtassuk a múltat.

MIHAILO FEJEDELEM Nekem sem áll szándékomban feleleveníteni ezeket az eseményeket, de ahhoz, hogy megérthessen, el kell mondanom, hogy mi az, ami már huzamosabb ideje nem hagy nyugodni. Tudja, amikor hatalomra kerültem, s amikor a nehézségek, problémák közepette, amelyekkel rögtön szembetaláltam magam, még megboldogult apám egykori közeli munkatársainak intó szavai ellenére is úgy döntöttem, hogy az ön segítségét is elfogadom. Megpróbáltak lebeszélni erről, azt mondták, hogy semmiképp sem bízhatok meg önben, hiszen az embereim a felelősek az ön apjának és bátyjának tragikus haláláért, s hogy minden bizonynal kell lennie önben legalább egy szikrányi bosszúváagnak. Azt mondták továbbá, hogy mivel ön a Karadordevićeek odaadó szolgálója volt, s hatalmuk ideje alatt megbecsülésnek örvendett, nem valószínű, hogy most őszinte szívvel állna az Obrenovićok szolgálatába. Én viszont már az első találkozásunk alkalmával megérezttem, hogy önben, pont önben teljesen megbízhatok. Most már csak azon töprengek, vajon mivel érdemeltem ki az ön végsőkig alázatos szolgálatát és baráti viszonyulását, amiről már nem egy alkalommal tanúbizonyságot tett?

GARAŠANIN Azzal, nagyságos uram, hogy már első találkozásunk alkalmával én is megéreztem valamit: azt, hogy Szerbiának sem ön előtt nem volt, sem ön után nem lesz Mihailo fejedelemhez fogható uralkodója. Megéreztem, hogy ön, minden elődjével, s ha megengedi, még megboldogult édesapjával, Miloš fejedelemmel ellentétben is, kész bármikor feláldozni Szerbiáért mindenét – az pedig nem kevés –, mindenét, amivel a tudatában, a szívében, a lelkében és anyagiakban rendelkezik. Továbbá, nagyságos uram, az ország és a nép hasznáról hasonló elképzeléseink vannak: hogy a megerősödött Szerbiát a balkáni felkelés élére állítsuk, és a török uralmat végleg lerázzuk magunkról.

MIHAILO FEJEDELEM Jómagam is mindig így gondoltam, Garašanin uram.

GARAŠANIN Ön még nagyon fiatal, nagyságos uram, így teljességgel megértem, hogy felháborodik azon, ha úgy érzi, hogy a kelleténél jobban beleavatkozom személyes boldogságába. De én továbbra is, mint ahogy novemberben is, úgy vélem – s valószínűleg ezért is távolított el hivatalomból –, hogy amennyiben háborúra készülődünk, még a hadba lépés előtt ki kell neveznie törvényes örökösét a trónon. Ön felháborodott ezen, pedig törvényes örökös nélkül sem önnek, sem az országnak nem lenne szabad csatasorba lépnie.

MIHAILO FEJEDELEM *(teljes nyugalommal)* De miért nem ül le? Üljön le, kérem.

GARAŠANIN *(a fejedelem szemébe néz)* És ön, nagyságos uram?

MIHAILO FEJEDELEM Rendben, én is helyet foglalok. *(A szalonberendezés alacsonyabb foteljébe ül. Garašanin vele szemben, csak utána ül le. Egy kis asztalka van közöttük. A beszélgetés további részében Mihailo fejedelem többször is feláll, sétál egyet, majd visszaül, megint feláll, és ismét sétál egyet. Nem szeret egy helyben ülni.)* Ma már én is úgy látom, hogy teljesen igaza volt akkor, amikor a kormány utolsó novemberi ülésén sürgősségi eljárást indítványozott ezzel kapcsolatban. Bevallom önnek, nagyon kijöttem a sodromból, amikor meghallottam, hogy mit kíván tőlem, annak ellenére is, hogy álláspontját már korábbról ismertem. Ám akkor úgy gondoltam, hogy ez csak időpazarlás volna. Ma már magam is úgy látom, hogy mielőbb ki kell jelölnöm törvényes örökösömet, még ha el is állunk a háborús terveinktől.

GARAŠANIN *(már a gondolatba is belemeg)* Megdermed a fotelben) Azt jelentené ez, hogy – feladjuk?

MIHAILO FEJEDELEM Ezért is hívtam önt, kedves barátom, önt, aki a legnehezebb pillanatokban mindig ott állt mellettem. Sohasem felejttem el önnek, mit tett értem, amikor 1865 nyarán végleg szakítottam Júliával.

GARAŠANIN Nagyon megijesztett akkor, nagyságos uram. Hónapokig figyeltem, hogyan szenved, szinte a szemem láttára szenvedett ki. Akkor először és soha többé, sajnálni kezdtem, hogy nem maradt meg önben semmi megboldogult édesapjából, s hogy szent életű anyja minden érzékenysége önre szállt.

MIHAILO FEJEDELEM (*elneveti magát*) Hogy érti ezt?

GARAŠANIN A megboldogult kenéz ugyan megengedte magának, hogy a női érzelmekkel játsszon, de azt sohasem, hogy a nők befolyásolják tetteit és érzelmeit. Az ön édesanyja sokat szenvedett emiatt, ám szenvedéseit legüdvösebb terheként viselte.

MIHAILO FEJEDELEM Maró nyíltságával akkor sokat segített rajtam. Hasonló nyíltságot várok el most is öntől.

GARAŠANIN Ha nem is várná el tőlem, akkor sem szólhatnék másként, nagyságos uram. Csak azt nem értem, milyen reménye lehet bennem, hiszen öreg is vagyok már, s ráadásul hónapok óta visszavonultan élek.

MIHAILO FEJEDELEM Semmi olyasmi nem történt mostanában, amit ne látott volna már legalább egyszer, s amit előre meg ne jósolhatott volna. A külföldi befolyásos hatalmak megint mindent a feje tetejére állítottak, s a háború gondolatával még csak kacérkodnunk sem engedik. Fenyegetőznek.

GARAŠANIN (*felélénkül*) Tényleg semmi új sincs ebben, nagyságos uram. Már tavaly elkezdődött, kevéssel az osztrák és a francia császár találkozáját követően, még 1867 augusztusában. Ettől a nagy hirtelen megejtett találkozástól a balkáni népek semmi jót nem várhattak, mint ahogy számukra semmi jót sem hozott. Tán még amikor magam is a politikai élet sűrűjében mozogtam, még tavaly november végén, nem aggályoskodott-e az osztrák és az angol követ tervezett háborúnk miatt?

MIHAILO FEJEDELEM Dehogynem.

GARAŠANIN S nem jött-e el hozzám a két követ önnél tett látogatása után röviddel a francia követ is, hogy elmondja, kormánya *pillanatnyilag* nem támogatja a Törökország elleni háborúkat? Svajon hol volt ez a pillanatnyi habozás később, amikor ugyanaz a francia kormány nemhogy nem támogatta, hanem saját maga kezdeményezte a hadba lépést? Olyan sorsdöntő pillanatok voltak ezek, amikor Franciaország egyszer csak nem érezhette tovább biztonságban magát, akárcsak Poroszország sem, s ezért nem akart háborús tűzfészket létrehozni a Balkánon, mert attól tartott, hogy új szövetségese, Ausztria, esetleg ellene fordulhatna.

MIHAILO FEJEDELEM Most még bizonytalanabb helyzetben érezheti magát, hiszen Poroszország egyre erősebb hatalommá növi ki magát.

GARAŠANIN Ezért akarja lehetőleg minél szorosabbra fűzni az Ausztriával kötött szövetséget. Mióta két évvel ezelőtt Poroszország olyan csúfos vereséget mért rá, azóta Ausztria úgy fél tőle, akár az ördög a tömjéntől.

MIHAILO FEJEDELEM Ezért is hívtam meg most önt, mert már beláttam, hogy nagyot hibáztam, amikor két évvel ezelőtt nem fogadtam meg a tanácsát.

GARAŠANIN Melyik tanácsomra gondol, nagyságos uram?

MIHAILO FEJEDELEM Épp az osztrák–porosz háború idején, amikor Poroszország és Olaszország is felkelésre buzdított bennünket, s úgy képzelték, hogy a más balkáni népeket is rá tudjuk venni erre.

GARAŠANIN Igen, úgy gondoltam, hogy akkor jött el Szerbia ideje. Ausztria a poroszokkal folytatott háborúval volt elfoglalva, így nem lett volna ideje még velünk is foglalkozni, Poroszország és Olaszország hadban állt, egyesítési háborúk dúltak, készek lettek volna támogatni minket, Franciaország pedig akkortájt még a felkelők oldalán állt Poroszország és Olaszország mellett Ausztria ellenében, s ahogy a krétai felkelést, úgy a miénket is támogatta volna, de már a balkáni segítség is készenlétben állt. Lehet ugyan, hogy Anglia szívesebben állt volna Törökország mellé, de az aktuális helyzet rákényszerítette volna, hogy átálljon a másik oldalra, mert Anglia mindig is hajlamos volt az ilyesmire, ha úgy látta, hogy épp az kedvez inkább az érdekeinek. Oroszország pedig, gondolom, azzal támogatott volna bennünket, hogy semmiben sem akadályozta volna háborúnkat.

MIHAILO FEJEDELEM Soha nem bocsátom meg magamnak.

GARAŠANIN Mindenki hibázhat, nagyságos uram. Még a legnagyobbak is.

MIHAILO FEJEDELEM Nemcsak egyszerű kis hiba volt ez, Garašanin uram. Egyszerű, emberi. Attól tartok, hogy sokkal jelentősebb dologról lett volna szó. Sorsdöntő tévedés volt. Bismarck hív, hogy csatlakozzunk hozzá, Orešković hozta el Mancini üzenetét, melyben csak annyit mond, hogy ütött az óra, Ausztria nagyon veszélyesen megingott, több súlyos vereséget szenvedett, Törökország a kisebb fölkelésekkel sem tud zöld ágra vergődni, hol Görögországban, hol Hercegovinában ütik fel a fejüket – mi meg nem teszünk semmit! Semmit! Ön tanácsokat ad, biztat, megharagszik rám – de mit teszek én? Csak kapkodom ide-oda a fejem. Mintha megígéztek vagy elvarázsoltak volna, cserbenhagy az elmém: habár már szinte biztosra vehető, hogy Poroszország legyőzi Ausztriát, én mégis, továbbra is ugyanúgy hiszek a másik lehetőségben, Ausztria győzelmében és Poroszország vereségében is. Emlékszem az arcára, hogy nézett rám, amikor arról gyözködtem, hogy téved, Ausztria verhetetlen, s hogy mi még nem készülünk fel a háborúra, de ha már így áll a helyzet, nekem egyébként is más terveim voltak arra az estére, cirkuszba akartam menni. Üvölténie kellett

volna rám akkor, Garašanin uram. Vagy jól megráznia, hogy felébredjek végre!

GARAŠANIN Nagyságos uram!

MIHAILO FEJEDELEM Meg kellett volna tennie. Ha megteszi ezt akkor, megakadályozhatta volna, hogy ilyen nagy baklövést kövessen el.

GARAŠANIN Beismeren önnek, nagyságos uram, semmi jó nem sült volna ki abból, még ha magam is azt szerettem volna – mert bizony nagyon is szerettem volna. Nagyon furcsa hangulatban volt akkoriban, nagyságos uram. Nem értette volna meg, hogy miért teszem, s nem is baráti gesztusként fogadta volna.

MIHAILO FEJEDELEM No látja! Mondom, hogy legalábbis vannak és süketnek kellett lennem, hogy az adott pillanatban nem tudtam megérteni az előállt helyzet üzenetét, pedig a magam és az egész népem sorsán nagyot lendíthettem volna akkor. Valójában nem is voltam alkalmas arra. Megboldogult apámnak mindig azt róttam fel magamban, hogy soha nem akarta meghallani a Sors ilyen üzeneteit – nem tudom, hogy egyáltalán értette-e őket –, most meg magam is ugyanabba a csapdába estem. S milyen könnyen! Mintha egyszeriben ellöktem volna magamtól a valódi énem, s valamiféle tudattalanba taszítottam volna! Csak, sajnos, azt hiszem, hogy az ilyen hibákért a sors nem ismer bocsánatot. Velem azt tehet, amit akar – de ennek a népnek a sorsa izgat, amelyik minden bizalmát belém fektette.

GARAŠANIN Sötét gondolatok ezek, nagyságos uram. Nem szabad ilyen gondosan ápolni őket.

MIHAILO FEJEDELEM Nemcsak sötét gondolatok, de sötét álmok is kínoznak az utóbbi időben. Hisz ön az álmokban, Ilija?

GARAŠANIN Nem szeretnék, nagyságos uram, de hiszek bennük. Több ilyen álmom is beteljesült már.

MIHAILO FEJEDELEM Nagyon jól mondta ezt. Én sem szeretnék, s mégis hiszek bennük. Az álmok, és különösképp a rémesek, mindig arra készítetnek, hogy mélyen magamba szálljak. Mindig megvan az az érzésünk, hogy az álmok felülről nehezedenek ránk, fokozatosan ereszkednek, majd pedig amikor felébredünk, felröppennek, nemde? Én viszont egyre inkább hiszek abban, hogy azokból az ismeretlen mélységekből törnek elő, melyek minden emberben megvannak, amelyeket maga Isten ültetett el bennünk a lelkünk alá. És olyan titkos tartalmakat hordoznak magukban, amilyenekre ébren gondolni sem mernénk.

GARAŠANIN Minél öregebb vagyok, annál inkább úgy látom, hogy ezek olyan isteni dolgok, melyek csak órá tartoznak, s melyekről közönséges halandónak fogalma sincs, és fogalma sem lehet.

MIHAILO FEJEDELEM Egy álom, mint ahogy már mondtam is, már huzamosabb ideje arra késztet, arra kényszerít, hogy magamba szálljak, hogy önvizsgálatot gyakoroljak, hogy folyton azt mérlegetsem, hol és miben hibáztam. Szeretnék bár néhányat jóvátenni az elkövetett rettenetes hibáim közül, ha lehet. És amennyit sikerül.

GARAŠANIN Ha a mérleg egyik tányérjára helyeznénk mindazt a jót, amit ön ezért a népért tett, a másikra pedig mindazt, amit a hibájának tart, az első oly hatalmas erővel húzná le a másikat, hogy többé mérni sem lehetne. Egyetlen földi mérlegen sem.

MIHAILO FEJEDELEM Én nem így gondolom. Az első hatalmas tévedés, amit nem lett volna szabad megengednem magamnak, az az a bizonyos mészárlás volt a Vučićtyal folytatott viaskodásom idején. Az a vérengzés, melyben az ön apja és bátyja is áldozatul esett. A vérengzés, melyben nem a törökök mészárolták le a szerbeket, hanem a szerbek a szerbeket. Az én nevemben gyilkoltak, az én nevemmel a szájukon.

GARAŠANIN Ön akkor még tapasztalatlan kisfiú volt, nagyságos uram, Vučić pedig tapasztalt farkas. Ön a törvényes hatalmat védte, ő pedig bevezette a saját törvénytelen uralmát. Ön védekezett, ő támadott. Vučić felkelése és az akkor lemészárolt szerbek az ő lelkiismeretét terhelik, és nem az önét. S hogy mi mind, magamat is odaértve, mind Vučić mellett voltunk, sem az akkori eseményeken, sem az én mai szemléletemen semmit sem változtat. Így kellett lennie.

MIHAILO FEJEDELEM Nem kellett volna ilyen véresnek lennie. Még ma is emlékszem azokra a fejekre, azokra a tekintélyes szerb fejekre, amelyeket buzgó híveim karóba húzva hoztak eléim. Mintha legalábbis én török pasa és nem szerb kenéz lettem volna! Emlékszem, hogy rangomhoz teljességgel méltatlanul eltakartam a szemem, sírva fakadtam, és remegtem a bemutatott „trófeák” láttán. Később azt beszéltek, hogy megijedtem Vučićtól és a zimonyi vereségtől, és elmenekültem, a hatalom pedig kicsúszott a kezemből. Akkor, 1842-ben. De mindez nem igaz. Tényleg a félelem vezérelt, hogy elmeneküljek, de nem Vučićtól rettegtem, hanem a szerbektől. Én akkor ijedtem meg, amikor megláttam a szerbek szemében azt az elvete-mültséget, azt a gonoszságot, amivel egymás ellen támadtak, amivel egymást mészárolták halomra. Olyan lelki összeomlás volt ez, amelyből hosszú évek után sem tudtam igazán felgyógyulni.

GARAŠANIN Negyedszázad telt el, és nagyon sok minden megváltozott azóta.

MIHAILO FEJEDELEM Igen, de attól tartok, hogy ezek csak felszínes változások voltak. Megerősítettük a hadsereget, helyreállítottuk a törvényességet, rendeztük a hatalmi felosztást, mindenfelé iskolákat emelünk,

még a városainkat is felszabadítottuk, hogy a török ne fenyegethesse többé a szerbeket, Szerbia egyre nagyobb és erősebb lesz. Egyre többen vannak, akik külföldön magas egyetemeket végeztek, nekünk is van tudományos társaságunk, vannak főiskoláink és gimnáziumaink – de vajon elég-e mindez ahhoz, hogy az ember legbelül, ott valahol a lelke mélyén is megváltozzon? Ez az ember, itt, a Balkánon. A mi szerb emberünk, akinek évszázadokon át úgy kellett élnie, akár egy vadállatnak.

GARAŠANIN Az olyan változásokhoz, amelyenről ön álmodozik, negyedszázad nem elég.

MIHAILO FEJEDELEM Nem elég a negyed, de egy fél, sőt egy egész évszázad is kevés. Én pedig mindenem feláldoznám, de talán még annál is többet adnék, csakhogy a szerbek művelődését, lelki megnevelését rövidebb idő alatt bonyolíthassuk le.

GARAŠANIN Ön meg is tesz mindent ezért, ami az erejéből futja. Ebben hiába is kételkedne, nagyságos uram. A dolgok gyorsaságát azonban nem ember, maga isten határozza meg.

MIHAILO FEJEDELEM Igaza van. Mégis szeretném, ha visszatérnénk beszélgetésünk eredeti témájához, a hibáimhoz. A második nagy hibám az volt, hogy egy másmilyen, egy katolikus vallású nőt vettem feleségül. De amikor nősültem, akkor még nem így gondolkodtam, mint ma. A visszatérés, a hazatérés akkoriban még nagyon messzinek és valószínűtlennek tűnt, egy teljességgel európai szellemben nevelkedett emberhez pedig egyáltalán nem méltó, hogy ilyen kérdéseken töprengjen. Akkoriban egyébként minden egész más fényben tűnt fel Európában, mint manapság Szerbiában.

GARAŠANIN Nikola Hristić úr többször is mesélte, hogy az ön megboldogult édesapja mindig emiatt rettegett: hogy túl sokáig volt gyermekkorában Európában, s hogy visszatérve Szerbiába, majd nem találja fel magát. De ön nagyon is jól feltalálta magát, nagyságos uram.

MIHAILO FEJEDELEM Igen, feltaláltam magam. De nem találtam meg magam, kedves Garašanin uram. Annyira elvesztem, hogy egy adott pillanatban, amiről épp az imént beszélgettünk, ahelyett, hogy ügyünket előremozdítottam volna, és felkelést szerveztem volna a szerbek és más balkáni népek körében is – téves politikai következtetéseket vontam le! Közben meg, teljes önelégültséggel és azzal a meggyőződéssel, hogy igazam van, cirkuszba jártam! Húúú . . . azt a cirkuszt sehogy sem tudom megbocsátani magamnak! *(feláll, és idegesen járkál föl s alá a szobában)*

GARAŠANIN Eltúlozza a dolgokat, nagyságos uram.

MIHAILO FEJEDELEM Nem túlzok én el semmit. Addig még rendben is volna a dolog, hogy egy magyar cirkusz vendégszerepel nálunk. Az első ünnepi bemutatón természetesen meg kell jelennünk, hogy emeljük a

bemutató fényét, hiszen mégiscsak egy magyar cirkuszról van szó, mi pedig a korábbi ellenségeskedések után új barátságot szeretnénk kiépíteni a magyarokkal. Ez is rendben van. Én viszont kísértésbe estem – másnap, harmad- és negyednap is cirkuszba mentem. Minden este elmentem, amikor a cirkusz Belgrádban lépett fel, az ellenfeleim nagy megelégedettségére. Európában a népek egyesítéséért harcolnak, a mi fejedelmünk meg minden este cirkuszba megy – üvöltözték. És nekik volt igazuk. Mellesleg egyáltalán nem szeretem a cirkuszt. Összeszorul a szívem, ha azokat a megalázott, dresszírozott állatokat vagy azokat az embereket látom, akik a testük verejtékes kínjával keresik meg kenyerüket, és azokat a szomorú bohócokat nézem. Ismétlem, Garašanin uram, fel kellett volna ráznia az álmomból! Talán mégis észhez tértem volna! Elképzelni sem tudja, mennyire gyűlölöm magamat, akárhányszor eszembe jut ez az eset!

GARAŠANIN Ne beszéljen így, nagyságos uram. Őrizze meg az erejét. És az egészségét.

MIHAILO FEJEDELEM Igen, tudom, hogy nagyon nagy erőre lesz szükségünk mindahhoz, ami még előttünk áll. Ha lesz háború, ha nem.

GARAŠANIN Nem vett tán Oroszország ismét egy hatalmas fordulatot?

MIHAILO FEJEDELEM Ugyan, kérem, hiszen szinte minden segítséget és támogatást megvontak, amikor leváltottam önt. Számukra ez azt jelentette, hogy eltávolítottam a hatalomból azt az embert, aki a balkáni népek szövetségén és azoknak a török elleni felkelésén is a legtöbbet tett. Az ön leváltását Oroszország úgy értelmezte, hogy én elálltam a háború eszméjétől, s ezzel még minden oroszok uralkodójának, személyesen a cár őfenységének a haragját is sikerült magamra vonnom. Mióta tavaly november végén leváltottam önt, Oroszországnak hónapokig semmi sem tetszett, bármihez is folyamodtam volna!

GARAŠANIN Minden bizonnyal úgy vélték az oroszok, hogy az, hogy engem eltávolított a hatalomból, egyúttal azt is jelenti, hogy eltávolodik az ő politikai álláspontjuktól, és inkább az osztrákokéhoz közelít.

MIHAILO FEJEDELEM Így van.

GARAŠANIN Ez, érthető módon, kiábrándította őket. Én, nagyságos uram, a legjobb esetben is csak egy rongybaba vagyok a számukra, amivel kedvük szerint játszodozhatnak, vagy akár el is dobhatják, ha úgy hozza kedvük. Mit számítok én nekik?! De önnel se sokat törődnek, nagyságos uram.

MIHAILO FEJEDELEM Ön mindig így gondolta, és ezt is magyarázta nekem. Tudtam, hogy igaza van, de csak most látom, hogy ezek mindannyian csak kapóst játszanak velünk. Ebben a játékban mi csak porszemek vagyunk!

(A színpad elsötétedik. Egy újból kigyúló fény a Krónikást világítja meg.)

KRÓNIKÁS Önöknek is úgy tűnik – nemde? –, hogy a fejedelem szavai a későbbiekben még évtizedekig itt mennydörögtek felettünk, egy évszázadon át, sőt talán még annál is tovább elkísért bennünket ez a mennydörgés, hogy aztán még napjainkban is mennydörögjön, akárha Vasko Popa egyik verssora volna: ebben a játékban mi csak porszemek vagyunk!

(A színpad újra elsötétedik. A Krónikás eltűnik. Ismét Mihailo fejedelem dolgozószobáját világítják meg a reflektorok, ahol a kezéz és Garašanin folytatja beszélgetését, amely számukra meg sem szakadt.)

GARAŠANIN Ha emlékszik még rá, nagyságos uram, öt évvel ezelőtt mi ketten egyszer már beszélgettünk arról, hogy azok a megpróbáltatások, amelyek még ön előtt állnak, sokkal nagyobbak lesznek mint azok, amelyekkel pillanatnyilag szembe kell néznie. Ha egy szép napon – s adja isten, hogy ez minél előbb bekövetkezzen – sikerül végleg megtörnünk Törökország uralmát a Balkánon, és a török befolyástól, szövetségeseinkkel, a balkáni népekkel együtt, megszabadulnunk, két újabb hatalom nehezedik majd ránk azzal a céllal, hogy elnyeljen bennünket: Ausztria és Oroszország. Mindketten az Adriát és a Fekete-tengert akarják, mindketten a Földközi-tenger térségét szeretnék uralni.

MIHAILO FEJEDELEM Pillanatnyilag mindketten ugyanazt a dudát fújják.

GARAŠANIN Nem sokáig fogjuk ezt a muzsikát hallani: csak addig, amíg kellőképp ki nem használnak vagy át nem vernek bennünket. Most már tehát Oroszország sem támogatja összefogásunkat, és szeretne a balkáni háborútól eltéríteni bennünket?

MIHAILO FEJEDELEM Siskin nagykövet már a télen is többször meglehetősen többértelmű, nem túl világos üzenetet továbbított nekem ócsászári fenségétől és Gorcsakov kenéztől, a külügyminisztertől, melyekből valahogy azért csak ki lehetett hámozni, hogy ők nem támogathatják tovább a háborút. Mintha alig két hónappal korábban nem itt bosszankodott volna ugyanaz a követ, s nem homlokegyenest ellentétes eszméket képviselt volna még! Önt viszont ma már egyáltalán nem emlegetik! Mintha soha nem is létezett volna! Csak azt akarják, hogy ne kezdjünk háborút!

GARAŠANIN Istenemre! Oroszország mindvégig támogatta a balkáni országokat a Törökország ellen vívott harcukban, ám mindvégig azzal a rejtett, hátsó szándékkal tette ezt, hogy a törökökről leszakítva a saját befolyása alá vonja őket. Nem Törökország, nagyságos uram, hanem Oroszország függetlenségünk legnagyobb ellenzője, még ha az utóbbi időben síkra is szálltam a velük való együttműködésért. De óvatos együttműködésre van szükség, mindvégig élesen figyelő, éberem őrző nyitott szemekkel. Egyedül, egymagunkban nem jutunk semmire, ám a vak is látja, hogy

Oroszország sokkal nagyobb befolyást gyakorol, sokkal erőteljesebben avatkozik belső ügyeinkbe, mint hűbéruraink, a törökök! És mi lesz még itt, ha a legfelsőbb török hatalmat is leráztuk a nyakunkról? Siskin, az orosz nagykövet, veszi magának a bátorságot – s nem merné ezt tenni, ha az uralkodója, a cár meg nem bízta volna ezzel –, hogy megpróbáljon úgy beszélni önnel, ha megengedi fenséged, hogy úgy dirigáljon önnek, akárha Szerbia máris orosz tartomány lenne.

MIHAILO FEJEDELEM Nem, ezt nem engedtem meg neki. Ilyesmit azért mégsem lehet!

GARAŠANIN Persze, hogy nem engedte meg neki, nagyságos uram, de ő megpróbálta. Holnap ugyanúgy próbálkozik majd az osztrák követ is. Nem, nem és nem, igaza van fenségednek. Semmi sem változott. A keleti kérdés megoldását csakis a balkáni népek összefogásától remélhetjük. A tengelyhatalmaktól és az európai diplomáciától semmi jóra sem számíthatunk. Szörnyű önzésük kölcsönös irigységükkel párosulva egyszerűen megátoljja őket abban, hogy megoldják a keleti kérdést. Ezért a keresztényeknek, a balkáni keresztényeknek maguknak kellene a kezükbe venniük az események irányítását, és megoldaniuk a keleti helyzetet, csakhát, össze kellene fogniuk.

MIHAILO FEJEDELEM *(elgondolkodva, nyugodtan, ám mégis mintha egy kicsit elmélázott volna)* Igen, én még ma is így gondolom. Össze kellene fogniuk. De mit kellene tennünk, hogy összefogjanak?

GARAŠANIN Egész Törökország szétzilálódott: annyi ereje ugyan még van, hogy egyenként, külön-külön leverje a nemzetek felkeléseit, ám ha ezek egyszer összefognának, egy szempillantás alatt összeroppanthatnák a birodalmat. Nekünk, ahogy eddig is, tovább kell dolgoznunk a balkáni népek összefogásának megszervezésén. Számomra ez nem annak a kérdése, hogy vajon meddig maradhat még fenn Törökország, hanem hogy mikor egyeznek már ki végre egymás között a keresztények, és attól a pillanattól kezdve Törökország többé nem létezne. Szilárd meggyőződésem, hogy Európa-szerte leírták már diplomáciai körökben ezt a kérdést – vagy éppen a leírásán dolgoznak.

MIHAILO FEJEDELEM Ön is és én is, mindketten tudjuk, hogy nem a kis szerb, hanem a nagy balkáni politika jelentheti csak Szerbia jövőjét. Tudjuk, hogy amint lerázzuk magunkról a török igát, Szerbiát, Görögországot, Montenegrót, Bulgáriát is a nagyhatalmak – de különösképp Oroszország és Ausztria – akarják majd a befolyásuk alá vonni, s mindannyiunk felett uralkodni.

GARAŠANIN Itt van még Oláhország is, nagyságos uram.

MIHAILO FEJEDELEM És Bosznia-Hercegovina is, amivel már most is mindenki úgy rendelkezik, mintha a sajátja volna. A baj csak ott kezdődik, kedves Ilija, hogy a balkáni nemzetek nagyon nehezen egyesülnek egymással, s hogy a balkáni keresztények nem képeznek egy olyan egységet, amelyet könnyű volna közös nevezőre hozni. S a valóság, ahogy az én Nastasom mondaná, kiszámíthatatlan. Oroszország a minap még nemcsak hogy támogatta, hanem tevőlegesen is segítette keserves munkánkat a balkáni keresztények szövetségének létrehozásában. Nem miattunk, balkáni népek miatt fogadta el és karolta fel, hanem mert úgy látta, ez a leghatásosabb módja annak, hogy lángba borítsuk és összetörjük a török birodalmat, amelyet a nyugati hatalmak, saját érdekeik védelmében, s hogy Oroszország nehogy túlzottan is megerősödjön, mindeddig kitartóan támogattak s megvédtek az orosz támadásokkal szemben. Ön már egy évvel ezelőtt is figyelmeztetett engem, hogy Oroszország, miután már sikerül megdöntenünk és szétcincálnunk Törökországot, egyáltalán nem biztos hogy továbbra is támogatni fogja a balkáni szövetséget. Más szavakkal élve, hogy mindent meg fog tenni, hogy egymásnak ugrassza a népeket a szövetségen belül, így bomlassza fel.

GARAŠANIN Számomra ehhez kétség nem férhet. Ezért, nagyságos uram, ha a nagyhatalmak mindig minket használnak fel eszközként, nekünk is meg kell tanulnunk, hogyan használjuk fel őket.

MIHAILO FEJEDELEM Nekik ez nagyon könnyen megy, nekünk viszont nagyon nehéz lenne.

GARAŠANIN Sohasem szabad elhinnünk nekik, hogy a mi érdekeinket képviselik. Csakis a saját érdekeikben járnak közre, a mieinket pedig majd azonmód elvetik, amint úgy hozza a szükség.

MIHAILO FEJEDELEM Franciaországnak, Törökország bukása után sincsenek hódítási tervei a Balkánon.

GARAŠANIN Nincsenek, s ezért is ragaszkodtam volna én leginkább a francia szövetséghez. De most Franciaországnak is inkább magával kell foglalkoznia, hiszen nyakán a porosz veszedelem. Franciaország a krétai keresztényeket is a sors kényére-kedvére bízta, ez pedig csak azt jelentheti, hogy nagyon aggódik saját sorsa miatt. Ebben a pillanatban francia segítségre nem számíthatunk. Még csak a diplomáciai nyilatkozatok tekintetében sem.

MIHAILO FEJEDELEM Az angoloktól pedig még kevésbé várhatunk bármit is. Látja, Garašanin uram, amíg külföldön voltam, leghosszabb ideig Bécsben éltem. Viszont, amit pedig nem tudhat, legszívesebben Londonba mentem volna. Ez az a város ugyanis, amelyben a legszabadabban érzem magam, s amely a legközelebb áll hozzám. Úgy vélem, érettségüket az

angolok azzal érték el, hogy mélységesen tisztelik egymás személyiségét – s az effajta érettségnek nagyon is híján van sok más európai nemzet. Sajnos azonban mások személyiségét is csak akkor tisztelik, ha azok angolok. Egy népről sincsenek jó véleménnyel, rólunk, szlávokról meg egyenesen kiábrándító nézeteik vannak. A balkáni népek a szemükben sokkal kevesebbet jelentenek, sokkal kevesebbet érnek, mint a legalacsonyabb kasztból származó indiai emberek.

GARAŠANIN Ha csak eszembe jut, hogy Júlia fejedelemsasszony és Filip Hristić uraság, Belgrád bombázásának ügyében akkor, még törökimádatuk ellenére is meg tudtak egyezni velük, és a mi malmunkra tudták hajtani a vizet... Nem egészen világos, hogy miért is volt Anglia mindig Törökország mellett, és Szerbia ellen. És az érdekeik sem kívánták mindig ezt.

MIHAILO FEJEDELEM Kérem, Garašanin uram, hogy a fejedelemsasszony nevét ebben a házban ne említsük többé.

GARAŠANIN *(feláll, kihúzza magát)* Kérem, nagyságos uram, haragudjon csak meg rám. Kérem, hogy azonnal dobjon ki ebből a házból, de előbb el kell mondanom valamit, hiszen megígértem, hogy egészen őszinte leszek: Londonban, 1862-ben Júlia fejedelemsasszony nagyon hősieen harcolt a szerb ügyért, és nagyon sok mindenben a segítségünkre volt, hogy azt a tárgyalást a szerb fél nyerje meg. Igen fontos szerepet játszott abban is, hogy az ön személyes tekintélye nőni kezdett. Megtehetjük, hogy nem emlíjük többé a fejedelemsasszonyt mint az ön feleségét, ám nem engedhetjük meg magunknak, hogy ne szóljunk róla mint egyik legfontosabb diplomáciai képviselőnkéről, aki igen nagy szerepet játszott egy nagyon fontos szerb diplomáciai küldetésben.

MIHAILO FEJEDELEM *(ide-oda járkal, hallgatag és komor. Nem néz Garašaninra. Hirtelen megáll, ráemeli a tekintetét, arca lassacskán felenged)* Nagyon nagy segítségemre van, kedves barátom, abban, hogy legyőzzem a gonosz szenvedélyt magamban. Mindig fellángol bennem ez a szenvedély, akárhányszor kiejtik előttem a nevét. Köszönöm.

SZABÓ PALÓCZ Attila fordítása